

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями
слуху наочними засобами навчання

Виконала студентка групи СОМ-2(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Дьоміна Владислава Ігорівна
Керівник: Позднякова О. Л.
Рецензент: Клопота Є. А.
Нормоконтроль _____ Микита ПАНОВ

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 82 с., 16 табл., 3 рис., 60 джерел.

Об'єкт дослідження – пізнавальна активність дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушенням слуху наочними засобами навчання.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення науково-теоретичних джерел з проблеми дослідження); емпіричні (спостереження, психодіагностичні методи, констатувальний та формувальний експерименти, методи корекції); методи математичної обробки даних.

Період дошкільного дитинства є періодом подальшого інтенсивного сенсорного розвитку – вдосконалення його орієнтування у зовнішніх якостях та відношеннях предметів і явищ, у просторі та в часі, оволодіння новими діями сприймання, які дозволяють більш повно сприймати навколишній світ. Все це необхідно враховувати в процесі навчання нечуючих та слабочуючих дітей, слід широко застосовувати наочний матеріал та вміти добирати його відповідно до особливостей зорового сприймання дітей даної категорії.

В навчанні дошкільників із порушеннями слуху використовуються спеціальні види наочності і способи подачі матеріалу, які практично опредмечують всю інформацію, що передається. Використання наочності на заняттях має велике значення для підвищення пізнавальної активності та якості засвоєння дітьми дошкільного віку з порушеннями слуху навчальної інформації.

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ, ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, ПОРУШЕННЯ СЛУХУ, НАОЧНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У всебічному розвитку дошкільників із порушеннями слуху важливе місце належить їх розумовому розвитку, свідомому засвоєнню знань за умови постійного спілкування з дорослими та однолітками при цілеспрямованому систематичному навчанні у спеціальних закладах освіти. В сучасних умовах особливе значення набуває проблема підвищення ефективності навчання й виховання дошкільників із порушеннями слуху з урахуванням їхніх потреб, можливостей та здібностей для вирішення питань соціальної адаптації їх у суспільстві.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, глухота і зниження слуху діагностуються у 2–3% новонароджених, у віці 18 років – у 5% молодих людей. Щороку в Україні народжується близько 400 дітей з тяжким порушенням слуху [35, с. 7].

Психолого-педагогічні особливості навчання та виховання дітей дошкільного віку з порушенням слухової функції розкривали в своїх роботах такі провідні вчені радянського періоду як, Р. Боскіс, П. Гальперін, Л. Занков, Б. Корсунська, Е. Леонгард, Л. Нейман, Ф. Рау, Т. Розанова, І. Соловйов, Н. Слезіна та ін.). Вищезазначені дослідження вчених розкривають методологічні основи психофізичного розуміння природи порушень слуху, основні психолого-педагогічні умови, які спрямовані на підвищення якості розумового розвитку дошкільників із порушеннями слуху.

Період дошкільного дитинства є періодом подальшого інтенсивного сенсорного розвитку – вдосконалення його орієнтування у зовнішніх якостях та відношеннях предметів і явищ, у просторі та в часі, оволодіння новими діями сприймання, які дозволяють більш повно сприймати навколишній світ. Відбувається перехід від застосування предметних зразків до використання загальноприйнятих сенсорних еталонів, вдосконалення перетворення зовнішніх орієнтувальних дій в дії сприймання. Все це необхідно

враховувати в процесі навчання нечуючих та слабочуючих дітей, слід широко застосовувати наочний матеріал та вміти добирати його відповідно до особливостей зорового сприймання дітей даної категорії. В навчанні дошкільників із порушеннями слуху використовуються спеціальні види наочності і способи подачі матеріалу, які практично опредмечують всю інформацію, що передається. Наочність сприяє придбанню свідомих та міцних знань, вона реалізує зв'язок теорії з практикою, формує пізнавальний інтерес та активність. Отже, використання наочності на заняттях має велике значення для підвищення пізнавальної активності та якості засвоєння дітьми дошкільного віку з порушеннями слуху навчальної інформації.

Видатні науковці минулого століття (Н. Белова, Р. Боскіс, Б. Корсунська, Н. Рау та ін.) зазначали про необхідність максимально раннього надання педагогічної допомоги та відповідно раннього бінаурального слухопротезування [5; 25; 44]. Але на сучасному етапі розвитку сурдопедагогіки у спеціальній психолого-педагогічній літературі ще недостатньо висвітлені можливі шляхи підвищення ефективності навчання та пізнавальної активності дошкільників із порушеннями слуху.

На сьогодні серед сучасних українських вчених, які займаються проблемами навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку з порушенням слуху слід зазначити таких, як В. Жук [17; 18], О. Круглик [26], С. Кульбіда [35], В. Литвинова [17; 18], С. Литовченко [28; 29], Н. Максименко [17; 18], Л. Малина [7; 31], О. Таранченко [17; 18], О. Федоренко [17; 18], Л. Фомічова [7; 53–56], В. Шевченко [17; 18] та ін.

Для того, щоб забезпечити нечуючих та слабочуючих дошкільників повноцінними знаннями, необхідно правильно поєднувати в процесі навчання слово та наочність. Словесне пояснення, яке не підкріплене наочними та конкретними образами, не може забезпечити формування у дошкільників із порушеннями слуху глибоких та міцних знань. Питання визначення ефективності наочності у навчанні дошкільників із порушеннями слуху та її корекційна спрямованість не було повною мірою досліджено

науковцями, тому воно є на сьогодні актуальним та потребує подальших наукових розвідок.

Все вищезазначене і обумовило вибір теми магістерської роботи в такій редакції «Формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху наочними засобами навчання».

Об'єкт дослідження – пізнавальна активність дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.

Предмет дослідження – наочність як засіб підвищення пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку із порушеннями слуху.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушенням слуху наочними засобами навчання.

Відповідно до мети поставлені такі конкретні завдання:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та науково-методичну літературу з проблеми розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.

2. Охарактеризувати особливості використання наочності у навчанні нечуючих та слабочуючих дошкільників.

3. Визначити стан сформованості рівня пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями слуху.

4. Розробити, апробувати та оцінити ефективність методики формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушенням слуху наочними засобами навчання.

Методи дослідження:

– теоретичні: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення науково-теоретичних джерел з проблеми дослідження;

– емпіричні: спостереження, психодіагностичні методи: методика з трьох серій завдань («Пригадай і назви предмети», «Назви пари предметів», «Який малюнок зайвий?»), методика «Вибір навчальних завдань» (Н. Пророк), методика «Книжка» (І. Товкач), констатувальний та

формувальний експерименти, методи корекції; методи математичної обробки даних.

Методологічне підґрунтя дослідження:

– положення про розвиток пізнавальної активності особистості дошкільника (Д. Богоявленська, Л. Венгер, А. Зак, Ю. Кулюткін, О. Матюшкін та ін.);

– вчення про аналізатори як апарат зв'язку мозку із зовнішнім світом, про опорне значення першої сигнальної системи у відображенні дійсності (І. Павлов);

– положення про співвідношення елементарних і вищих психічних функцій у процесі розвитку дитини (Т. Дуткевич, Д. Ельконін, В. Мухіна, Л. Обухова, О. Смирнова та ін.);

– вчення про особливості психічного розвитку дітей із порушеннями слуху: (А. Венгер, Г. Вигодська, О. Гозова, Т. Розанова, І. Соловйов, Л. Фомічова, Ж. Шиф та ін.);

– психолого-педагогічна теорія корекційної спрямованості навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (В. Бондар, Л. Виготський, В. Синьов та ін.).

Теоретичне значення роботи полягає у:

– поглибленні наукових уявлень про особливості пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху;

– подальшому розвитку змісту наочних засобів навчання у формуванні пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.

Практичне значення роботи полягає у практичному вивченні та перевірці системи наочних засобів навчання для підвищення рівня пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху; у можливості використання цієї системи вихователями в освітньому процесі в роботі з дошкільниками з порушеннями слуху.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось у 2020–2021 навчальному році на базі дошкільного навчального закладу № 2

«Казка» комбінованого типу Мелітопольської міської ради Запорізької області м. Мелітополя (експериментальна група) та дошкільного відділення комунального закладу «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради м. Запоріжжя (контрольна група).

Апробація результатів дослідження відбулася на II Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» в КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР (13–14 травня 2021 року, м. Запоріжжя).

Структура та обсяг магістерської роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (60 найменувань). Містить 16 таблиць, 3 рисунка, 3 додатки, загальний обсяг роботи – 82 сторінки, із них основного тексту – 69 сторінок.

ВИСНОВКИ

Аналіз літературних джерел з проблеми формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху наочними засобами навчання та проведене експериментальне дослідження дозволили сформулювати ряд висновків.

1. На сьогодні серед сучасних українських вчених, які займаються проблемами навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку з порушенням слуху слід зазначити таких, як В. Жук, О. Круглик, С. Кульбіда, В. Литвинова, С. Литовченко, Н. Максименко, Л. Малина, О. Таранченко, О. Федоренко, Л. Фомічова, В. Шевченко та ін. Аналіз літературних джерел з проблеми розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху показав, що на сьогодні більшість українських вчених (В. Жук, Н. Компанець, С. Литовченко, І. Луценко, В. Суржанська, О. Таранченко, О. Федоренко, Л. Фомічова та ін.) вказують на значення розвитку пізнавальної активності дитини з порушеннями слуху саме в період дошкільного віку.

У результаті аналізу наукових робіт ми дійшли до висновку, що пізнавальна активність – це потреба дитини в пізнавальній діяльності, активному прояві інтересу до довкілля, самої себе, людей, предметів, об'єктів, яка приносить їй задоволення.

2. Застосування наочності у навчанні дітей з порушеннями слуху пов'язане з тим, що при таких порушеннях розвитку, як глухота і туговухість, суттєво звужена чуттєва основа пізнання. Тому застосування унаочнень доцільне лише при використанні спеціальних засобів, спрямованих на компенсацію порушених функцій та більш повне функціонування збережених аналізаторів. За допомогою зорових, дотиково-вібраційних, кінестетичних відчуттів та залишків слуху нечуюча дитина може краще пізнавати навколишній світ. Таке пізнання в процесі навчання

стає більш диференційованим і узагальненим, вдосконалюючись значною мірою під впливом наочності у поєднанні зі словом, з допомогою яких вони здійснюються більш успішно, стають основою для становлення способів розумової діяльності нечуючих дітей, забезпечують більш гнучке оперування уявленнями та знаннями.

Досвід роботи науковців-сурдопедагогів показує, що діти з порушеннями слуху можуть засвоїти абстрактні поняття тільки при поступовому відволіканні від властивостей та ознак конкретних предметів, їх особливостей, конкретних фактів та явищ, які вивчаються. Спеціальна система наочності забезпечує поступовий перехід від наочно-чуттєвого сприймання до узагальненого, абстрактного мислення. Тому зрозумілі нові вимоги до наочності, які повинні спрямовувати думку дитини від конкретного до загального, від явища до його сутності, від різноманіття явищ до закономірностей. Важливо щоб в наочних засобах чітко виділялись їх основні суттєві сторони та ознаки, на яких педагог повинен концентрувати увагу дітей в процесі навчання. Тому не слід використовувати наочності, які мають багато деталей, що відволікають увагу від основних якостей та ознак предметів, що вивчаються та які не мають прямого відношення до головного питання у вивченні предмета або явища. Формування словесного образу відбувається на основі наочного матеріалу. Постійний перехід від словесного матеріалу до наочності й навпаки, впливає на ефективність формування образів.

Вся наочність – корекційна, тому що має великий вплив на формування і уточнення життєвих понять, застосовується під час корекції слухового сприймання, вимови слів, фраз і речень. Пізнавальна спрямованість наочних посібників, їх яскравість, образність та естетичність стає засобом стимуляції дошкільників до пізнання оточуючого, їх всебічного розвитку та розкриття потенціалу дитини.

3. Більшість дітей з порушеннями слуху експериментальної групи добре орієнтується у наочних образах та можуть самостійно їх називати і

пригадувати, майже не мають труднощів у класифікації та узагальненні цього матеріалу, у встановленні логічних зв'язків між предметами. Завдання з наочним матеріалом діти з порушеннями слуху сприймали, розуміли та виконували значно швидше і правильніше, ніж зі словесними. Увага при виконанні наочних завдань була частіше довільною, довготривалою за стійкістю. Запам'ятовування та пригадування наочного матеріалу відбувалось легше й швидше, що вказує на сформованість внутрішніх образів. Виокремлення зайвого із набору предметів в цілому відбувалось правильніше за наочністю, що вказує на вміння аналізувати та узагальнювати.

4. Методика формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушенням слуху наочними засобами навчання передбачала чотири етапи: пропедевтичний; когнітивно-розвивальний; комунікативно-мовленнєвий та емоційно-регуляторний. Використання наочності як засобу підвищення пізнавальної активності дошкільників із порушеннями слуху застосовувалося відповідно до таких освітніх напрямів: мовлення дитини; дитина в сенсорно-пізнавальному просторі та дитина у природному довкіллі.

Після проведення низки формувальних заходів та контрольних зрізів у дошкільників із порушеннями слуху експериментальної групи домінують середній та високий рівень пізнавальної активності. Відповідно можемо констатувати ефективність методики формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху наочними засобами навчання.

Перспективами подальших наукових розвідок є розробка методичних рекомендацій батькам дітей дошкільного віку з порушеннями слуху зі стимулювання їх пізнавальної активності.